

Dr. Tacettin ŞİMŞEK

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Erzurum'u

Dağlarca, doksan dört yıllık ömrüne yüz kırka yakın kitap sığdırarak 25 Ekim 2008'de sonsuzluğa göçtü. Şair, birkaçı doğrudan doğruya şehirlere adanmış destanlar olmak üzere lirik şiirden epik şiire zengin bir şiir mirası bıraktı.

Anılarında Erzurum'u sevgiyle yaşatan şair, askerlik hayatının ilk yıllarında genç bir subay olarak görev yaptığı bu güzel şehri bir kez daha görebilmenin hayalini kurmuştu. Şairin coşkuyula paylaştığı anılardan biri, Erzurum'da bulunduğu yıllarda Taşmağazalar Caddesi'nde yürürken esnafın kapılara çıkıp "Komutanım buyur, bir çayımızı iç!" şeklindeki ilgi ve sevgilerinden oluşan samimiyet tablosuydu. Şair, Erzurum insanının askere gösterdiği yakınlığı daima şükranla anıyordu. "Nene Hatun Destanı"nı bu duygular içinde kaleme almıştı. Destana ad vermek için "yurt" ve "ana" kelimelerini birleştirirken Türkçenin güzelliğini vurgulamış ve bu birleşik kelimeyle Nene Hatun'u "esatir" (efsanevi/mitolojik) bir kahraman olarak tasvir etmişti.

Şair, 1988'de yayımlanan Yurdana (Nene Hatun Görüntüsü) adlı destanıyla Erzurum hemşehriliğini

belgelemiş ve bu şehre olan gönül borcunu ödemişti. Ancak eserin öncelikle edebiyat dünyasında, özellikle de Erzurum'da lâıyk olduğu ilgiyi bulamaması gerçekten manidardı. Dağlarca'nın, bu ilgisizlikten hatta vefa eksikliğinden yakınmasına hak vermemek mümkün değildi.

Şehre Gönül Borcunu Ödemek

Sanatkârın şahsî mitini ve şahsiyetini oluşturan iki ana kaynaktan söz edilir:

1. Hayattan gelen unsurlar,
2. Kitaptan gelen unsurlar.

Hayattan gelen unsurlar, dış ve iç yaşantılardır. Dış dünyadan alıp iç

dünyasında harmanladığı ve giderek ütopya dönuştürdüğü yaşantılar, sanatkârın gönül ve hayal tarafını zenginleştirir. Öte yandan doğup büyüdüğü ortamlar, tanıdığı insanlar ve yaşadığı duygusal tecrübeler de sanatının alt yapısını oluşturur. Zaman içinde biriktirilir, damıtılır, günü ve kıvamı gelince şiire malzeme olarak kullanılır.

Kitaptan gelen unsurlar, kalbe ve akla birlikte seslense bile, daha çok zihni oluşum çizgisinde değerlendirilebilecek cinstendir. Dolayısıyla şairin felsefî yanını, şiir kültürünü oluşturan unsurlar bu gruba girer.

Hayattan gelen unsurlar arasında şairi en çok besleyen kaynaklar belki de mekân ve iklim olarak özetlenebilir. Yahya Kemal'i besleyen en cömert kaynak İstanbul ise, Cahit Külebi'yi de Tokat ve Sivas coğrafyası beslemiş olmalıdır.

Erzurum'da Dağlarca / Dağlarca'da Erzurum

Kısa süreli de olsa yaşadığı mekânların emzirip beslediği şairlerden biri, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin çınar ismi Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır. Şairin İstanbul Fetih Destanı, Türk İstanbul, Haliç gibi eserlerine ilham veren İstanbul, Si-

Nene Hatun (d. 8 Kasım 1857, Erzurum - ö. 22 Mayıs 1955),

vaslı Karınca, Toprak Ana, Kınalı Kuzu Ağdı adlı kitaplarının çimlendiği Sivas, Delice Böcek, Yurdana (Nene Hatun Görüntüsü) destanının çiçeklendiği Erzurum, bu mekânlar arasında ilk sırayı alır.

Dağlarca'nın şiirlerinde somut mekânlar, insanı ve tarihî geçmişiyile bir bütünlük içinde algılanır. Bu mekânlar arasında meselâ İstanbul Türk'ün tarihî zaman içinde oluşturduğu ideal terkin; Sivas çalışan, üreten Anadolu insanının yaşadığı yoksul mekânın; Erzurum, toprağı vatan yapma ve koruma iradesinin bayraklaştırdığı coğrafi mekânın adlarıdır.

Bu mekânlar arasında özellikle İstanbul, Türk'ün hayalini süsleyen tarihî mekân ve ideal bir uygarlık terkihi oluşu, 1453'te Fatih tarafından bir kutlu rüyanın gerçeğe dönüştürülerek fethedilişi, Kurtuluş Savaşıyla işgalden kurtarılıp yeniden Türk şehri hâline gelişi ve nihayet Anadolu'nun umut kapısı oluşu gibi özellikleriyle şiire taşınır. Sivas, acıları, sevgileri, alışkanlıkları, töreleri ve yoksulluklarıyla Anadolu insanının yaşadığı bireysel-toplumsal hayata ayna oluşu ve Anadolu'dan doğup bütün yeryüzüne yayılmak isteyen insan sevgisinin gür kaynağını teşkil edişiyile şiire girer. Erzurum, Rus istilası karşısında direnişi, İstiklâl Savaşı'nın ilk kıvılcımının tutuşturul-

duğu mekân oluşu gibi özellikleriyle destanlaşır.

Yüz kırka yakın şiir kitabı ve yirmi bine yakın şiir, yurtiçinde Adana'dan Zonguldak'a, Edirne'den Ağrı'ya yurt dışında Rusya'dan Mısır'a, Japonya'dan Finlandiya'ya kadar yüzlerce mekânı barındırsa da özellikle İstanbul, Sivas ve Erzurum, şairin gönül bağıyla bağlı bulunduğu şehirler olarak dikkati çeker.

Bu üç şehir içinde de Erzurum, Dağlarca'nın şiirlerinde bir sıra, hatta bir "vatan-i aslî" sıfatıyla yer alır.

Sıladır, vatan-ı aslıdır çünkü Dağlarca'nın babası, Erzurumlu bir aileden gelen Süvari Yarbay Hasan Hüsnü Bey'dir. Dağlarca, Erzurum'u ilk kez 1935 yılında henüz yirmi bir yaşında bir teğmen olarak görecektir. "Erzurum babamın kentidir." diyecektir. Gobistan adlı şiir kitabında, Rus şairi Puşkin'in mezarını ziyaret ettiğinde kendisini "İşte bir Erzurumlu, gömüldüğün yerdeyim" cümlesiyle tanıtacaktır. Bu eserinde Puşkin'e bir gün "İnsanların daha özgür, daha bağımsız" olacağı vadedinde bulunan Dağlarca, 1829'da başlayan Osmanlı Rus savaşı yıllarında Erzurum'a gelen ve Erzurum Yolculuğu adıyla bir de seyahatname yazan Puşkin'in mezarına bir Erzurumlu olarak çiçekle geldiğini ve âdeta iade-i ziyarette bulunduğunu söyler.

Fazıl Hüsnü, askerlik mesleğine 1935'te Piyade Teğmen olarak Erzurum'da başlar. Şair, babasının şehrine sevinerek gelmiştir. Burada âdeta ikinci doğuşunu yaşar. Baba tarafından Erzurumlu bir ailenin çocuğu olması, Dağlarca'nın Erzurum'a bir hemşehri sıfatıyla gelmesini ve bu şehre kalbiyle yaklaşmasını sağlar. Askerlik hayatının ilk yıllarında yaşadığı mutluluk, heyecan ve tecrübenin sonraki hayatı ve şiiri için nasıl bir duygusal birikim oluşturduğunu yıllar sonra şu cümlelerle ifade edecektir: "Erzurum çocuk şiirimdi, o yıllara şiirim çocukluğu diyebilirim. Büyük bir aydınlanma olmuştur. Kendimden dışarı bakmama yaramıştır. Biliyor-

sunuz, kişinin iç değişimi yazdıktan sonra, verdiği ürünlerden çok önce başlıyor. İşte bu Erzurum, 1952'deki Sivaslı Karınca'nın, Toprak Ana'nın tohumlarını vermiştir bana." (Ünlü-Özcan, s.65)

Dağlarca, 1957 yılında çıkardığı Delice Böcek'te işgal altındaki vatanın kurtuluş meş'alesini Erzurum'da tutuşturur.

Alegorik bir destan olan Delice Böcek, 1957 yılının en ilgi çekici kitabıdır. Dağlarca, bu kitabıyla Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirmek üzere Erzurum'dan kalkıp yer altından İzmir'e doğru yürüyen bir böceğin karanlıktan aydınlığa, yenilgiden zafere uzanan serüvenini anlatır. Bu alegorik destan, Türk milletinin kurtuluş iradesini ortaya koyduğu Erzurum Kongresi'nden, Anadolu'nun her tarafında sürdürülen bağımsızlık mücadelesiyle yurdun düşmandan temizlenişine kadar geçen sancılı süreci hikâye eder. Bağımsızlık ülküsünü bayraklaştırır. Bu ülkünün kimi zaman tutkuya dönüştüğü de görülür. Delice Böcek'i Erzurum'dan İzmir'e götüren işte bu bağımsızlık tutkusudur.

Yıl 1919

Erzurum'da bir böcek

Bir kara toprağın altında

Duydu ki basmış yabancılar ayağını

Pis bir ağırlık yurttan

Dağlar taşlar

Acı pek.

Uzakta, çok uzakta

Kopmuş ottan yeşil, gönülden çiçek.

Ne bekler yelden, yıldızdan,

Gecesi özgür değil ise

İşte karanlığın tadı yok,

Bir ilk güz gecesi

İşte gidecek.

(Derindeki/Delice Böcek

Çukurova Koçaklaması, s.5)

Destanda Erzurum yola çıkan, İzmir ise varılan yerdir. Dolayısıyla İzmir'in kurtuluşu, Erzurum'da baş-

lar. Bir başka deyişle, Erzurum hareketine geçmelidir ki İzmir kurtulsun.

Ben Erzurum mu dedim

Bu geldiğimiz

İzmir mi dedim ben

Gittiğimiz bu. (Anlam/Age, s.52)

Şair, “Yeni Türkiye’nin Önsözü” alt başlığıyla yayımladığı Çanakkale Destanı’nda Erzurum’u kurtuluş için ilk adımın atıldığı yer olarak bir kez daha anacaktır.

Yürür geceye dek, çalışır ta aydınlığa

Erzurum’da ayak, İzmir’de elimdir.
(Erdede Geniş/Çanakkale Destanı, s.11)

Anıtlarında Solukalan adlı kitapta ise Erzurum, Havuzbaşı’nda yer alan ve Türkiye’nin en önemli Atatürk anıtlarından birine sahip olan şehir kimliğiyle şiire girer. Söz konusu anıtın çağrıştırdığı anlam itibarıyla ve 23 Temmuz 1919’da kurtuluş meş’alesinin tutuşturulduğu kongreye ev sahipliği yapmasıyla ilgili olarak Erzurum, Mustafa Kemal Atatürk’ün “kara topraktan fıskıran buğday gibi bir toplum içinden fıskırdığı” yerdir. Palandöken dağı’nın şahlandığı bu tarihî mekânda Atatürk’ün anıtını görenler, “çalışmak, başarmak ve utkuya [zafere] varma”nın “su içmekten kolay” olduğunu düşüneceklerdir.

Dağlarca, Erzurum’a olan gönül borcunu 1988’de bu kez Yurdana (Nene Hatun Görüntüsü) adlı destanıyla öder.

Yurdana (Nene Hatun Görüntüsü), Erzurum’un Rus işgali ve Ermeni istilasından kurtuluşunda kılavuzluk eden sembol şahsiyetlerden Nene Hatun çevresinde kaleme alınmış şiirlerden oluşur. Kitapta

yer alan manzumeler, Dağlarca’nın Erzurum’da yaşadığı bir tatbikattan aldığı ilhamla yazılmıştır. Şairin ifadesiyle “subaylığının ilk yıllarında Nene Hatun günlerini taburca canlandırmaları” onda Nene Hatun’la ilgili bir destan yazma fikri uyandırmıştır.

Olağanüstülük kitabın adından başlar. Şair, “Yurdana” birleşik kelimesiyle tanımladığı Nene Hatun’u, bir efsane kahramanı olarak tasvir ederken halk arasında 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının kadın kahramanını destanlaştırır. Nene Hatun’un şahsında genelde Doğu, özelde Erzurum insanının özgürlük ve bağımsızlık mücadelesini dile getirir.

Yurdana - Nene Hatun Görüntüsü’nde, özellikle Palandöken’i, Nene Hatun’u, Aziziye Tabyaları ve Çifte Minareleri ile Erzurum, kutlu bir mekân olarak nazmedilir.

Erzurum, kocaman bir bayraktır. Aziziye Tabyası’nın alevi kerpiç evlerin duvarlarına vurmuştur. Erzurum’da bir mahşer günü yaşanır.

Ana, kız, dede, gelin, çılgınca haykırır; kazma, kürek, keser, tırpan, üvendire ve taşla da olsa Erzurum’u düşmana karşı savunmak isterler. Mutlu Palandöken’i ve hayatı savunan analarıyla Erzurum, 1878 Osmanlı Rus Savaşıyla gelen işgali püskürten, Rus ve Ermeniler karşısında özgürlüğünü kazanan bir şehirdir. Palandöken, Erzurum’un büyüklüğünü ve yüksekliğini; Aziziye Tabyası, tarihî niteliğini; Çifte Minareler ise kültür muhiti oluşunu sezdirir.

Özetle şair, Erzurum’u içindekilerle birlikte destanlaştırma gayreti içindedir.

Gövdeden esen bir yel sanki yüreğe dolan

Ta atalardan kalma

Kurda kuşa açık karakışlara açık

Erzurum gibiydi Erzurum

Tadını duymasın ki

Uğruna böyle ölmez saldırganlar

Erzurum kokuyordu Erzurum

(Gönül Doruğu/Yurdama-Nene Hatun Görüntüsü, s.16)

Öylesine güzeldir ki yaşamayı savunmak

Mutludur bütün analar Erzurum’da şimdi

Analar sevgi döken.

(Adımlar/Age, s.20)

Biri

Şehit olurken

Ağızındaki soluk kocamandı ya

Gök küçücüktü

(Dadaşlar/Age, s.22)

Palandöken kocaman bir göktür

Erzurum ona yıldız

Savaş üzre akıp gider oğul

Yüreğinde parlayan hız

(Soluğun Tadını Duymak/Age, s.32)

Nedir

Nene Hatun’u kiliminden ayağa kaldıran

Palandöken’in yeşili alı karası olmak

(Yurdana-Nene Hatun Görüntüsü-6/Age, s.34)

Besbelli eksik yazdırmış yaşını baban

Sen de binlerce yıllıksın Aziziye’deki er

(Yaş Kütüğü/Age, s.40)

KAYNAKÇA

Dağlarca, Fazıl Hüsni (1979), Çukurova Koçaklaması (Yurducunu Sevmek), Bir Elde Yaşamak (Reşat Bey Destanı), Türk İstanbul, Delice Böcek, Özgürlük Alanı, Anıtlarında Soluk Alan, İstanbul: Cem Yayınevi. / Dağlarca, Fazıl Hüsni (1987), Çanakkale Destanı (Yeni Türkiye’nin Önsözü), İstanbul Fetih Destanı, 2. baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi. / Dağlarca, Fazıl Hüsni (1988), Üç Şehitler Destanı, Malazgirt Ululaması, Yedi Memetler, Yurdana (Nene Hatun Görüntüsü), Kubilay Destanı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi. / Şimşek, Tacettin (1999), Fazıl Hüsni Dağlarca, Hayatı ve Şiiri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum. / Ünlü, Mahir, Ömer Özcan (1990), Dağlarca’yla 86’daki Konuşma, 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Cumhuriyet Yeniler Dönemi (1940-1960) I, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.